

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
ХОРОВОЇ КУЛЬТУРИ КОЛОМИЙЩИНИ
КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ**

Дудик Р. В.

ВСТУП

У процесі всебічного оновлення українського суспільства важливого значення набуває повернення до історії культури України та її окремих регіонів. Адже оцінка сучасності, передбачення майбутнього базується на фундаменті наукового пізнання і розуміння минулого. А це можливо лише за умови, коли історичний процес буде правдиво відображений в усьому його багатстві, розмаїтті, складності та протиріччях. Отже, виникає необхідність науково досліджувати нові підходи до проблеми вивчення документальних матеріалів із метою відтворення реальної картини хорової культури минулого і включення її у світову культурну та наукову комунікацію.

Дослідження проблем музичної освіти та культури Прикарпаття, зокрема Коломийщини, має на меті суттєво висвітлити джерельну базу, збагатити підходи у тлумаченні історико-культурного процесу з погляду співвідношення у тогочасній музикознавчій думці різних уявлень про музичне життя і події. Лише в аспекті джерелознавства можна досягти об'єктивного розгляду цієї спадщини, досягнути широку картину музичного буття. Явища та факти в історії музичної освіти та культури Коломийщини першої половини ХХ ст. ми представили через призму культуротворчих процесів їх розвитку.

Музична культура Коломийщини є однією із складових частин історії української культури. Період кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. становить цілу епоху в розвитку української музики. Вона характеризується загальним піднесенням національної духовності, становленням і зміцненням музичної культури, зокрема хорової.

Бурхливе зростання самосвідомості українського населення міста Коломиї в ХХ столітті викликано розвитком освіти, невтомною громадсько-культурною діяльністю місцевих просвітителів, розвитком літературно-мистецьких і театральних-музичних процесів, утворенням різних українських товариств.

1. Культурно-просвітницькі товариства краю в розвитку хорової традиції

Музичну культуру, закономірності її розвитку неможливо розглядати окремо від соціально-історичних умов побутування музичного мистецтва, його впливу на людей. Для відтворення цієї культури важливо зрозуміти, що саме думали, що відчували безпосередні учасники та очевидці тих подій, з урахуванням тієї духовної атмосфери, що переважала в конкретних історичних обставинах. Музична культура – це процес функціонування в матеріальному і духовному просторі людства зразків музичного мистецтва, тісно переплетений із соціальною свідомістю та суспільно-історичною епохою. Водночас це процес невинного розвитку, взаємопроникнення і творчого удосконалення різноманітних музичних жанрів тощо.

На зламі XIX і XX ст. з основ старої культури почала народжуватися нова українська культура, яка саме в цей період прийшла до свого розквіту. Це була епоха культурного піднесення. Культурний рух став всебічним і жвавим, набував національного характеру. Головним досягненням було те, що національна свідомість українців ідейно сформувалася та працювала у напрямку творення української культури.

У часи національного піднесення (кінець XIX до 1914 р.) гостро ставала потреба у створенні культурно-просвітницьких товариств, які відстоювали інтереси і права та свободи народу, позитивно впливали на процес цілеспрямованого розвитку музичної культури. Такою масовою організацією стала «Просвіта». Перший її Статут 1868 року носив науково-освітній характер, який передбачав збирати й видавати народні пісні, казки, перекази та інші види усної народної творчості, «... і загалом усе, що може причинитися до пізнання народу і його історії»¹. Більш досконалим Статутом товариства був варіант 1924 року, метою якого було «піднесення культури та добробуту українського народу в усіх його верствах і напрямках життя, а саме: 1) ведення людového театру й кінотеатру; 2) улаштування народніх свят, з'їздів та прогульок в цілі пізнання краю та народу; 3) закладання та удержування бібліотек, народніх музеїв, публичних читалень, випозичалень книжок; 4) оснóвування й ведення книгарень, друкарень переплетень й інших підприємств; 5) улаштування й ведення шкіл: народніх, середніх і висших, господарських, промислових, торговельних»². «Просвіта» невдовзі

¹ Шах С. Перегляд діяльності Т-ва «Просвіта» у Львові від 1868 р. *В полоні* : літературно-научно-суспільний збірник на 1923 рік / зредагував С. Шах. Львів, 1922. Ч. 13. С. 118.

² Ясінчук Л. 50 літ Рідної Школи. Львів, 1931. С. 7–9.

вирастає у найбільш значне на Прикарпатті товариство, що охопило своєю діяльністю всі його ланки економічного й культурного життя. Про це свідчить відкриття філій та читалень, які вкрили мережею всі найбільш віддалені місцевості краю. Слід завдячувати саме «Просвіті», яка зуміла дати поштовх становленню та інтенсивному розвитку музичної культури, зокрема, хорової культури, яка набрала широкого поширення на Прикарпатті. Як найбільш масова громадська організація, «Просвіта» містила читальні з аматорськими й професійними хорами та театральними гуртками. Перша заснована філія товариства була в Коломиї 1877 року³.

У селищах краю в цей період за ініціативою місцевих відділень товариства «Просвіти» активно розвивалися різноманітні форми культурно-освітньої роботи з народними масами – додалася неписьменність, починали свою роботу аматорські гуртки, діяли самодіяльні колективи – духові оркестри, хори. Так, завдяки свідомим священникам села Княздівір (Коломийського повіту) о. Заревича (1870-ті рр.), о. Голінатого (1880-ті рр.), о. Бурачинського (1890-ті рр.) та невеликій групі свідомих селян, активно проходив процес розвитку культури та освіти в новоствореній читальні. При ній діяв хор під орудою о. Луки Семківа, організатора церковних та світських хорів на Коломийщині, згодом о. Луки Бойчука, Олекси Смеречука, Федора Бакая⁴.

Основою духовності, що переповнює по вінця щедрі українські душі, називають у Коломиї аматорський народний хор «Просвіта». Виник наприкінці 80-х, коли червона комуна ще не хотіла відпускати управлінські вітки, але прагнення народу до омріяної свободи все ж досягали своєї епопеї. Саме тоді, в час потужної хвилі національного пробудження, перші просвітяни імені Т. Шевченка об'єдналися в хоровий колектив, пропагуючи дух свободи піснями. Нелегко було тоді, ще під час руйнації імперії, леліяти молоді паростки національної культури, патріотичні прояви. Але одержима наполеглива праця всіх учасників щедро плодоносила успіхами й доброю славою серед глядачів. Репертуар хору містить біля двохсот творів духовного, патріотичного (козацькі, стрілецькі, повстанські) напряму, народні та пісні на слова Івана Франка, Тараса Шевченка. Умиротворяє низка хорових творів та музичних обробок українських композиторів-класиків М. Лисенка, Д. Січинського, О. Нижанківського, С. Гулака-Артемовського, Д. Бортнянського, А. Веделя, М. Леонтовича, С. Людкевича.

³ Грушевський М. Ілюстрована історія України. Київ–Львів, 1913. С. 515.

⁴ Коломия й Коломийщина: зб. споминів і статей про недавнє минуле. Філадельфія, 1988. С. 651–656.

При всіх читальнях «Просвіти» та гуртках «Рідної Школи» до 1914 року на Коломийщині існували на досить високому рівні хорові колективи та оркестри, які постійно влаштовували концертні виступи, пропагуючи тим самим, народну пісню та кращі зразки хорового мистецтва серед широких народних мас. Репертуар творів був різноманітний. Серед них можна назвати такі, як «Заповіт» М. Вербицького, «Ой три шляхи широкі» Г. Топольницького, «Закувала та сива зозуля» П. Ніщинського, «Ой, що ж то за ворон» М. Лисенка; духовні твори: «Щастя нам, Боже» В. Матюка, «Гласом моїм» Д. Борзнянського, «Отче наш» М. Вербицького; народні пісні: «Ой, по горі, горі», «Ой, піду я лугом-лугом», «Закувала зозуленька» та інші.

Так, у селі Воскресінці розгорнули свою творчу діяльність два хори: мішаний (перший організатор і диригент Іван Клюс, згодом Олекса Гуцуляк) та дитячий хор під керуванням Івана Романенчука. З ініціативи Олекси Гуцуляка був створений окремий ще чоловічий хор, який брав участь у всіх концертах із нагоди національних свят, у вечорах, присвячених пам'яті Т. Шевченка, участь у різних масових заходах міста Коломиї. «Особливо запам'ятався концерт під час відкриття новозбудованої читальні «Просвіти». Хор продовжував жити і працювати до 1943 року. Згодом молодь села вирішила створити церковний хор. Велико організаторську допомогу надала дружина отця Цибика»⁵. Значне зростання хорового руху на Коломийщині відбувалося завдяки організації новостворених хорових колективів у таких селах, як Вербіжах (Верхньому і Нижньому) під орудою о. М. Гаєвого та о. Іллі Семенюка⁶; Лісному Хлібичині (музичні керівники о. А. Геврич, Олекса Харун; Іванівцях (чоловічий і мішаний хори під управою Миколи Слободяна⁷; Печеніжині (чоловічий і мішаний хори під орудою О. Кузьменка і І. Горука; струнний та духовий оркестри під керівництвом В. Чемериса, В. Якуб'яка). Кількома виступами радував коломиян хор Д. Котка хор теологів Львівської Духовної академії⁸.

Досягнення рівня музичної, зокрема хорової культури, знаходять відображення у процесі творчої діяльності новостворених у 20-х рр. ХХ століття гуртків «Рідної школи». На високий мистецький рівень була піднята художня самодіяльність при її гуртках повітового міста Коломиї. Так, при державній чоловічій гімназії, завдяки ініціативи

⁵ Коломия й Коломийщина : зб. споми́нів і статей про недавнє минуле. Філадельфія, 1988. С. 563.

⁶ Там само. С. 590, 617.

⁷ Історія міст і сіл УРСР. Івано-Франківська область. К., 1971. С. 635.

⁸ Коломия й Коломийщина : зб. споми́нів і статей про недавнє минуле. Філадельфія, 1988. С. 438.

та старанням директора Прокопа Мостовича, в 1921–1922 роках були створені: симфонічний оркестр, що супроводжував шкільний хор під орудою Романа Шипайла, згодом, у 30-х роках – під керуванням Романа Ставничого; при приватній жіночій гімназії – хор під орудою Дмитра Николишина; при жіночій семінарії «Сестер Василян» хор під керуванням о. Лабенського, згодом – Романа Рубінгера.

У 80-тих роках XIX століття процес розбудови Української держави супроводжувався значними змінами в політичному житті суспільства, в тому числі у такій його складовій частині, як *молодіжний рух*. Одним із найвагоміших чинників національного виховання молоді була її активна участь у діяльності різноманітних молодіжних організацій («Сокіл»⁹, «Січ»¹⁰, «Пласт»¹¹ та ін.). Їх називали «руханково-спортивними» та «пожежно-руханковими» товариствами, вихідні положення яких представляли собою комплексну систему морального, естетичного та військово-спортивного виховання.

Одним із важливих напрямів діяльності «Сокола» вважалася спортивно-масова, фізкультурно-оздоровча та військова підготовка. У центрі уваги роботи гуртків «Сокола» були питання й організації культурного дозвілля молоді¹². Так, у Коломиї 8 березня 1911 року місцеве товариство «Сокіл» організувало «Вечір співу і руханки». Його хор під орудою Г. Головки виконав твори, такі як «На воді» Ф. Мендельсона, «Ой, що ж бо то за ворон» М. Лисенка, «Весільні пісні» І. Біликовського, «Пролог» з опери «Роксоляна» Д. Січинського¹³.

Молодому організаторові «Січей» Кирилу Трильовському (1864–1941), тоді ще студенту права, прийшла велика ідея створення по українських селах такої організації, яка пригадувала б народові давню історичну Запорізьку Січ з її демократичними вольностями. Ідея втілювалась в життя: у товаристві велася велика просвітня робота, спрямована, передусім, на пробудження національної свідомості, на патріотичне виховання підростаючого покоління, формування готовності й волі до розбудови самостійної України. «Січ» існувала в усіх повітах Прикарпаття, вона знайшла найдогідніший ґрунт і великого розмаху в Станіславівщині й Коломийщині, а її крайові свята відбувалися в Коломиї (1902, 1906, 1909 рр.)¹⁴, Станіславі (1910)¹⁵.

⁹ Боберський І. Забави і гри рухові. Львів, 1905. С. 3.

¹⁰ Статут тов. гімнастичного і сторожи огневої «СІЧ». Коломия, 1909. С. 3–7.

¹¹ Тисовський О. Пласт. Львів, 1913. С. 3.

¹² Боберський І. Забави і гри рухові. Львів, 1905. С. 7.

¹³ Новинки. *Діло*. Львів, 1911. Ч. 53. С. 6.

¹⁴ Коломия й Коломийщина: зб. споминів і статей про недавнє минуле. Філадельфія, 1988. С. 455.

¹⁵ Новинки. *Діло*. Львів, 1910. Ч. 118. С. 6–7.

Потребує належної уваги і творчість молодіжних організацій, утворених у 20-х роках ХХ століття. Так, Перша світова війна припинила діяльність «Січі», лишень у 1925 році замість неї виникла незалежна організація української поступової молоді «Луг», яка проіснувала два роки. Згодом, ідейним продовженням «Січі» та «Лугу» була «руханково-спортова» організація – «Каменярі»¹⁶.

Слід зауважити, що зразковим союзом «Каменярів» був у селі Балинцях (тоді Коломийського повіту, нині Снятинського району), заснованого в серпні 1931 року, і не тому, що він розпочав каменярський рух у повіті, а за його творчу активність. У звіті зборів (16 жовтня 1932 року) було вказано, що тільки за рік свого існування, було проведено 8 аматорських вистав, 4 концерти, 1 фестин¹⁷. Союз відзначався ще й тим, що мав власний духовий оркестр із 24 музикантів, під керівництвом колишнього капельмейстера в австрійському війську проф. Ф. Барана з Коломиї. Повітовий союз у Коломиї повів за собою ряд новостворених «Каменярів» у інші села, як Королівку, Корнич, Космач, Вербіж Вижний (нині Верхній Вербіж), Іспас (нині Спас), Годи, Коршів, Матіївці. Проводились культурні заходи в таких селах, як Воскресінці, Остапівці, Фатіївці, Слобода Лісна, Ключів Великий, Замулинці та Шепарівці. Так, при союзах у Коломийському повіті існувало 7 хорів, 14 аматорських гуртків та секція танцювальних танців у селі Воскресінцях.

Музична діяльність культурно-просвітницьких товариств на Коломийщині мала великий вплив на розвиток духовної культури, національної свідомості. Незважаючи на воєнні дії, розруху, зміну державного устрою, їх діяльність була спрямована не тільки на збереження національної музичної культури, але й створення нових її різновидностей. Це особливо стосується періоду визвольних змагань народу, який посприяв створенню нових молодіжних, напіввійськових формацій, як «Пласт», «Луг», «Каменярі». Видатний український педагог та громадський діяч Степан Сірополко зазначав: «Отже стає черговим завданням плекати нашу пісню, – утворювати скрізь – по селах і містах – хор, який не тільки допоможе більш глибоко та зрозуміло вчути свою рідну пісню, але й сприятиме розвитку почуття єдності та громадської солідарності»¹⁸.

¹⁶ Коломия й Коломийщина: зб. споми́нів і статей про недавнє минуле. Філадельфія, 1988. С. 441.

¹⁷ Там само. С. 451–452.

¹⁸ Сірополко С. Естетичне виховання. *Народня Просвіта*. Львів, 1924. Ч. 8. С. 120.

Обставини розвитку хорової культури на Коломийщині, починаючи з 80-х років XIX століття до 1939 року склались так, що саме вона виявилась найактивнішим чинником самозбереження національної музичної традиції. Творча діяльність мережі просвітницьких товариств, молодіжних і жіночих організацій, таких як «Просвіта» «Рідна Школа», «Товариство Руських Жінок», «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Каменярі» тощо, відіграла важливу роль у відродженні української нації, збереженні мови та культури, розвитку творчого потенціалу краю зокрема.

Їх заснуванню та діяльності слід завдячувати прогресивній частині тогочасної української інтелігенції – вчителям і священникам, які проявили себе як композитори, актори і культурно-громадські діячі. Саме вони сприяли піднесенню національного життя краю, його духовному оздобленню в умовах чужоземного австро-польського поневолення.

2. Музично-хорове товариство «Коломийський Боян» – основа професійності в розвитку хорової культури краю

У складних умовах тогочасного життя давня традиція музичного мистецтва часто набувала суспільно-політичного змісту та відчутно сприяла значному піднесенню усіх сфер культурного життя.

Національна традиція гуртового співу поступово переростає в потребу створити з кращих аматорів загальносільські хори. Незважаючи на те, що їх музична творчість була не на високому професійному рівні і здебільшого починалася з побутового, сімейного музикування, проте вона стала поштовхом до розвитку професійної музичної діяльності.

Так, наприкінці XIX століття керівництво культурно-просвітньою працею на Прикарпатті взяли на себе педагогічні товариства, які були представлені тут численними філіями, гуртками, різними виховними інституціями. Перші філії тоді ще «Руського Педагогічного Товариства», були засновані в Рогатині (1896), Коломиї (1899), Городенці (1904) зусиллями прогресивних діячів із числа місцевого духовенства й учительства; з іменами кращих педагогів, як братів отців Павла і Теофіла Кудриків, С. Гриника, А. Крушельницького, М. Угрин-Безгрішного, пов'язані знаменні сторінки історії культури та освіти цього краю.

Окремої уваги заслуговує музичне життя в закладах освіти Коломиї: гімназіях та народних школах. Державна гімназія для хлопчиків імені Т. Шевченка в Коломиї була заснована в 1894 році¹⁹, де першим директором був Софрон Недільський²⁰. Відкриття нової

¹⁹ Новинки. З Коломиї пишуть. *Діло*. Львів, 1895. Ч. 280. С. 3.

²⁰ Звіт дирекції ц. к. її гімназії в Коломиї, за рік шкільний 1900/01. З друкарні Мих. Білоуса. *Літопись гімназії*. Коломия, 1901. Гл. X. С. 2.

української гімназії відбулось 3 вересня 1900 року. То було не тільки свято цілої Коломиї, а й Покуття (відокремлення української гімназії від польської). Організація таких шкільних музичних гуртків, як гімназійний хор хлопчиків, смичковий та духовий оркестри під керуванням С. Недільського, Р. Рубінгера, Ф. Барана, сприяли розвитку музичної культури Коломийщини. Їхні виступи були на високому рівні та приваблювааи публіку з цілої околиці.

Святкове відкриття української гімназії відбулося в актовій залі гімназії за участю батьків, учнів, членів учительського колективу обох гімназій. Свято розпочалося співом псалму Д. Боршнянського «Слава во вишних Богу» хору учнів гімназії. У його виконанні прозвучали твори І. Біликівського «Многая літа» В. Матюка «До руської пісні»²¹.

24 березня 1901 року молодь гімназії святкувала 40 роковини з дня смерті Т. Шевченка. У музично-літературному вечорі взяли участь хор хлопчиків гімназії, мішаний хор, оркестр учнів. У виконанні хорів звучали хорові твори С. Воробкевича «Пробудилась Русь», І. Лаврівського «Замовкли торбани», П. Ніщинського «Закувала та сива зозуля», М. Вербицького «Заповіт» та інші²².

Щонеділі всі учні гімназії приходили до школи на «екзурту» (ранкову гімнастику), яку проводив отець катехит Микола Капустинський. Після «екзурти» всі учні йшли парами до церкви, де під час Богослужіння співав гімназійний хор під орудою проф. Романа Рубінгера²³.

Перед другою світовою війною зростала кількість студентської молоді, яка підносила і розвивала культурно-освітнє життя. Проте відчувався певний опір польського уряду. Щоб відновити та створити товариства («Провіту», «Рідну школу», «Союз Українок», «Сокіл»), слід було мати дозвіл від керівництва. Не всім селам вдавалось отримати його на бажане товариство.

Варто зазначити, що, перш за все, на розвиток музичної культури населення впливала і сприяла школа. Так, наприклад, хор Коломийської учительської семінарії «Рідної школи»²⁴ займав чільне місце в культурному житті покутського краю. Створив його вчитель співу й музики Роман Рубінгер. Він же зорганізував з учениць обох жіночих шкіл струнний оркестр. Семінарський хор був найбільш відомий ще з тих причин, що співав щонеділі ранкове Богослужіння. Публіка

²¹ Звіт дирекції ц.к. її гімназії в Коломиї, за рік шкільний 1900/01. З друкарні Мих. Білоуса. *Літопись гімназій*. Коломия, 1901. Гл. X. С. 6–9.

²² Там само. С. 7.

²³ Коломия й Коломийщина: зб. споминів і статей про недавнє минуле. Філадельфія, 1988. С. 87.

²⁴ Там само. С. 93–96.

залюбки приходила слухати чудове виконання хору і талановитих солісток-виконавиць, серед них, Наталія Сербинська, Лідія Книш, Катерина Фроляк, Юлія Терновецька, Емілія Фляк тощо.

У державній школі імені Т. Шевченка діяв аматорський драматичний гурток рід керівництвом відомого режисера Олекси Скалозуба²⁵. Святкові урочистості супроводжував триголосий учнівський хор під керуванням диригента Олени Стефанівни з незмінним солістом Мирославом Атаманюком, звучали хорові твори «Садок вишневий коло хати», «Заповіт», «Ой, зацвіли фіялочки» тощо.

Щонеділі в церкві на Богослужінні на переміну співали хори: чоловічої гімназії під керуванням проф. Романа Шипайла; жіночої семінарії під орудою отця Лабенського, згодом проф. Романа Рубінгера, хор жіночої гімназії під керуванням проф. Дмитра Николишина. Як згадує один із учасників хору чоловічої гімназії (диригент Р. Шипайло), Ярослаа Зубаль: «... ми більш боялися диригента, як публіки, що перед нею виступали. На генеральній пробі кожен мусів свою партію проспівати «сольо». Зате після концерту нас чекала повна торба цукерків»²⁶.

Завдяки ініціативі та старанням директора Коломийської державної гімназії Прокопа Мостовича в 1921/22 роках був створений симфонічний оркестр, що супроводжував шкільний хор під керуванням Романа Шипайла. На щорічних Шевченківських вечорах вони виконували такі композиції, як Ст. Людкевича «Кавказ», Й. Кишакевича «Гайдамаки» тощо²⁷.

На високий мистецький рівень у 30-х роках була піднята художня самодіяльність коломийської школи імені Івана Франка, де шкільним хором керував Роман Ставничий. Традиціями ставали щорічні Шевченківські святкування та свята молоді «Рідної школи», де виконувався гімн «Рідної школи». Як зазначав Станіслав Людкевич, що «... учителі народних шкіл повинні мати фаховопедагогічну освіту, що відповідає б виховним завданням народної школи в ділянці музичної освіти. В середніх школах музичне виховання повинно бути обов'язкове та опинитися в руках фахово підготованих учителів»²⁸.

Організація культурно-мистецького життя стимулювала усіх поціновувачів та любителів музичного мистецтва до постійних творчих пошуків, нових надбань та досягнень. Високий виконавський рівень

²⁵ Малащук Р. З книги мого життя. Торонто : Гомін України, 1987. С. 83.

²⁶ Коломня й Коломийщина: зб. споминів і статей про недавнє минуле. Філадельфія, 1988. С. 171.

²⁷ Там само. С. 157.

²⁸ Людкевич С. Організація музичного виховання. *Шляхи виховання й навчання*. Львів, 1938. Кн. 4, жовтень-листопад-грудень. С. 225–226.

вимагав професійної підготовки учасників, музикантів-аматорів. Головною рушійною силою музичного життя краю було створення першого хорового товариства «Боян». Диригентом був обраний о. Теодозій Курп'як, який одночасно працював диригентом церковного хору в Коломиї²⁹.

Так, «Коломийський Боян» (1895) дав перший поштовх до становлення професійної музичної освіти і розвитку хорового мистецтва. Це посприяло створенню музичних шкіл, нотних видавництв, організації хорових колективів, вокально-хорових ансамблів («дванадцятки», «шістнадцятки»), оркестрів, театральних гуртків; для підготовки висококваліфікованих музичних кадрів – філії Вищого музичного інституту імені Миколи Лисенка в місті Коломия (1928), яка сприяла зростанню творчих і виконавських кадрів, розвитку творчого потенціалу краю.

Чільне місце в музичному житті Коломийщини кінця XIX – половини XX ст. займали хор «Коломийський Боян», Музичне Товариство імені М. Лисенка та організована в 20-х роках філія Вищого Музичного Інституту імені М. Лисенка у Львові. Вони були ініціаторами та організаторами проведення різних святочних вечорів, концертів, запрошували видатних музикантів: співаків С. Крушельницьку, М. Голинського, В. Тисяка, І. Синеньку-Іваницьку, М. Сокіл, М. Дуду, О. Бандрівську, піаністку В. Божейко, скрипалью Ю. Криха та багатьох інших. Мала Коломия і своїх співаків, як Софію Ковбузову, яка отримала музичну освіту в Мілані.

Великою була заслуга відомого українського композитора Дениса Січинського, який заснував у Коломиї хорове товариство «Боян», що пропагувало українську музику й пісні.

На становлення «Бояна» як професійного хорового колективу вплинуло багато відомих диригентів, композиторів, музикознавців, зокрема: Денис Січинський, Теодозій Курп'як, Зенон Кирилович, Клим Кульчицький, Лев Дольницький, Станіслав Людкевич, Нестор Нижанківський, Роман Шипайло, Дмитро Николишин, Ярослав Мельник, Роман Рубінгер, Ярослав Барнич, Роман Ставничий, Яків Козарук, Василь Витвицький, Галина Лагодинська³⁰ та ін.

Співоче товариство Коломийський «Боян» користувалося великою популярністю й пошанівкою. У 1930-і роки значну допомогу Коломийському «Бояну» надавала філія Музичного інституту ім. Миколи Лисенка. Його викладачі та студенти часто брали участь

²⁹ Коломийський Боян. *Альманах музичний*. Львів, 1904. С. 118.

³⁰ Над Прутом у лузі... / за ред. З. Книша. Торонто : Вид. Комітету покутян «Срібна сурма», 1962. С. 377.

у концертах «Бояна». Особлива роль належала оркестрові, незмінним диригентом якого був Роман Рубінгер. У ньому спільно зі студентами грали такі відомі в Коломиї особистості, як Роман Ставничий (віолончель), Фелікс Баран (скрипка), Зубенко Іван (кларнет), а також Марта Коссак-Волошинська, Люба Сатурська-Цибик, Марія Савка-Олійник, Галина Тарнавецька-Грабець, Надія Гукевич, Маркевич, Бокалова, Клим Гнатюк, Турянський, Євген Козулькевич, Микола Кукурба, Іван Волошинський, Андрій Ставничий, Степан Лукашок, Богдан Задорожний та ін. Час від часу з «Бояном» виступали відомі у світі українські співаки Михайло Голинський, Іванна Синенька-Іваницька, Модест Менцинський, Софія Ковбуз, Марія Сокіл, Юрій Стецюк, Василь Тисяк, Михайло Дуда, Клим Чічка-Андрієнко тощо.

На установчих зборах, які відбулися в Коломиї 13 грудня 1895 року, було затверджено Статут товариства, обрано керівництво, погоджено емблему. Головою правління обрали радника суду Тита Заячківського, заступника – о. Кліма Кульчицького, диригентами – о. Теодозія Курп'яка та Б. Савчинську, касиром і бібліотекарем – Пельвецького, писарем – Рудольфа Левицького і Кисілевську. Головною метою «Бояна», як зазначалось у газеті «Діло»³¹, було «плекання головно русько-національного співу так хорального як і сольового, а також музики інструментальної». Ініціатори і засновники «Бояна»: Олекса Печерський, Павло Ільницький, Анеля Недільська, Антоніна Кульчицька, Марія Курп'якова, Михайлина Кульчицька, Софрон Недільський, о. Клим Кульчицький, о. Теодозій Курп'як, о. Тит Войнаровський, директор Олександр Кульчицький, Іван Чернявський, Рудольф Левицький та Григорій Кульчицький. На початку товариство нараховувало 52 члени³². Вже перші його кроки були впевненими. Колектив з ентузіазмом взяв участь у шевченківських концертах, організованих у 1896 році в Коломиї та Печеніжині. Найсуворіші критики визнавали вправність і професіоналізм звучання «Бояна» у виступах, аматорських виставах, ювілейних вечорах у Коломиї та її околицях. За його прикладом почали створюватися нові сільські хори: міщанський – в Печеніжині та селянський – у Балинцях під проводом учителя музики В. Барнича (батька композитора Я. Барнича)³³.

Варто зазначити, що перший самостійний концерт «Коломийського Бояна» відбувся 10 березня 1897 року³⁴ і, на думку рецензентів, виявився вдалим. Чоловічий та жіночий хори виконали твори

³¹ Діло. Львів, 1895. Ч. 280. С. 8.

³² Коломийський Боян. *Альманах музичний*. Львів, 1904. С. 118.

³³ Селянські хори. *Альманах музичний*. Львів, 1904. С. 135–158.

³⁴ Галичанин. Львів, 1897. Ч. 117. С. 3.

Д. Січинського, О. Нижанківського. Ф. Колесси, М. Лисенка. Особливо запам'яталося публіці соло диригента Т. Курп'яка та гра на фортепіано Б. Савчинської і М. Форжевської.

Щороку «Боян» готував нові хорові твори як української, так і європейської класики. Коломийяни підтримували стосунки із сусідніми товариствами, обмінювалися творчими виступами, запрошували на спільні виступи відомих галицьких співаків, композиторів та музикантів. У цей період коломийський «Боян» розпочинає свої успішні гастролі містами Галичини. У Коломії переважно концерти «Бояна» відбувалися в щадничій касі (тепер Народний дім), зала якої була однією з найдосконаліших в окрузі.

До концертів, присвячених шевченківським роковинам, готувалися дуже серйозно, відповідально як хор «Боян», так і інші хори – чоловічої та жіночої гімназій, хор вчителів, сільські хори тощо. Ці заходи були могутнім засобом патріотичного виховання, осмислення значення поета для нашого народу. Силами аматорських колективів: «Бояна», учнівських хорів та оркестрів, сільських хорів, у концертах звучали твори великої форми та високої складності, як кантати М. Лисенка «Б'ють пороги» і «Радуйся, ниво неполітая», К. Стеценка «Шевченкові», С. Людкевича «Кавказ», Г. Топольницького «Хустина», Б. Кудрика «Вибір гетьмана». Диригентами були – Р. Шипайло, Р. Ставничий, Д. Николишин, творчі талановиті особистості, глибоко віддані музиці, які докладали чимало сил, енергії, часу, домагаючись високого рівня виконання творів.

Таким чином, можна впевнено стверджувати, що Коломийський «Боян» першим своєю активною творчою діяльністю здобув велике визнання, популяризуючи хорову культуру та, збираючи похвали й визнання фахових рецензентів і музикологів. Як, наприклад, зазначав один із рецензентів у дописі газети «Діло», що «Коломия постійно рухається завдяки «молодим людям, які внесли там іскру народного життя»³⁵.

Серед інших численних концертів «Коломийського Бояна» 20–30-х років були концерти присвячені пам'яті Д. Січинського (звучали композиції «Дніпро реве», пролог до опери «Роксоляна» у супроводі власного оркестру, «Непереглядною юрбою», «Даремне, пісне», – хорами та оркестром диригував Р. Ставничий); новий цикл шевченківських свят (звучали твори «У перетику ходила» А. Вахнянина, «Ой у саду, у саду» М. Гайворонського); вечори української пісні (звучали «Нова Атлантида» П. Козицького, «Льодолом» і «Літні тони» М. Леонтовича, «Бодай ся когут знудив» С. Людкевича, «Місяць

³⁵ Дописи «Діла». З Коломії. *Діло*. Львів, 1889, Ч. 164. С. 2.

яснесенький» Й. Кишакевича під управлінням Р. Шипайла)³⁶; організація «Свята пісні», де хор (соліст Р. Гумінілович) виконував низку стрілецьких пісень у новій інтерпретації: «Ой, впав стрілець» М. Гайворонського, «Засумуй, трембіто» Н. Нижанківського, «Ой поля» В. Барвінського, на якому диригент Р. Ставничий підійшов до цих творів «... з піетизмом і з питомою собі дбайливістю та дав слухачам справжні хорові перлини»³⁷ (чоловічий склад хору проспівав гімн Ф. Колесси «В горах грім гуде» та «Гей, не дивуйте» М. Лисенка); вечори колядок і щедрівок (звучала низка колядок в обробці Ст. Людкевича («Бог предвічний», «Нова радість стала», «Вся Вселенна веселиться», «Радість нам явилася») і К. Стеценка («Нова радість стала», «Іде звізда чудна»), щедрівку і псалом М. Лисенка, декілька щедрівок К. Стеценка, П. Козицького та М. Леонтовича³⁸.

30-ті роки насичені творчою і концертною діяльністю молоді краю. Так, молодь середніх шкіл міста організують святочні шевченківські концерти з нагоди роковин поета. Мішані хори обох гімназій виконували «Заповіт» М. Вербицького, «Дніпро реве» Д. Січинського, «Сосонко ти моя» О. Кошиця та «Дударик» М. Леонтовича, кантата М. Лисенка «Б'ють пороги». Гімназійна молодь підготувала, того ж року (1932)³⁹ до концерту кантату К. Стеценка «Шевченкові», «Хор підземних ковалів» С. Людкевича, учні декламували вірші поета, а місцевий скрипаль Василь Баран виконав «Іспанську симфонію» Едуарда Лало.

У 1935 році «Коломийський Боян» урочисто відзначав своє 40-річчя. Було запрошено першого диригента хору о. Теодозія Курп'яка. У святкуванні взяли участь також хори зі Станіславова – «Станіславівський Боян» та «Думка». Зведений хор піднесено виконав кантату на слова Тараса Шевченка «Вибір гетьмана» Бориса Кудрика, присвячену «Коломийському Боянові». Крім о. Теодозія Курп'яка, хорами диригували Іван Недільський, Ярослав Барнич, Роман Шипайло та Роман Ставничий, оркестром – Роман Рубінгер. У програмі вечора прозвучали: «Симфонія» Михайла Вербицького за редакцією С. Людкевича, «Вулиця» Філарета Колесси, «Сон» Кирила Стеценка, «З округів» Остапа Нижанківського, «Щедрівка» Філарета Колесси, музична картина «Гитар» Богдана Вахнянина. З промовою виступив

³⁶ О. З. (Залеський О). Вечір української пісні в Коломії. *Діло*. Львів, 1930, Ч. 38. С. 5.

³⁷ Коломия. 22 січня в Коломії. *Діло*. Львів, 1937. Ч. 30. С. 9.

³⁸ Дописи. Коломия. *Діло*, Львів, 1939. Ч. 44. С. 14.

³⁹ Над Прутом у лузі... / за ред. З. Книша. Торонто: Вид. Комітету покутян «Срібна сурма», 1962. С. 97.

Роман Шипайло. Партію фортепіано виконували Елеонора Гонтова та Маруся Витвицька⁴⁰.

Таким чином, слід зазначити, що Коломия, як повітове місто, починаючи з другої половини XIX століття поступово ставала важливим центром культурно-мистецького і духовного життя Галичини. Чільне місце в цьому процесі належало музичним товариствам і організаціям, що утворилися в Коломиї. Розквіт цих організацій припадав на 20–30-ті рр. XX століття. Українські музичні, просвітні, педагогічні товариства, організації, такі як Коломийська філія Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка, «Просвіта», «Коломийський Боян», «Рідна школа» створили підґрунтя для розвитку музично-концертного життя Коломийщини.

Необхідно відмітити, що концерти, які відбувалися у Коломиї привертали увагу населення, адже на сцені виступали такі зірки світової та вітчизняної сцени як Володимира Божейко, Михайло Голинський, Модест Менцінський, Соломія Крушельницька, Юрій Крих. Важливе значення для виховання української молоді мали вечорниці та музичні й літературно-драматичні вечори. Фактично це були єдині заходи дозвілля для молоді.

Отже, розквіт музично-концертного життя Коломийщини був підготовлений культурними здобутками краян не лише у сфері музики, але й в інших сферах культури та мистецтва, що мало неабиякий вплив на генезис професійної освіти і культури загалом.

ВИСНОВКИ

Становлення аматорського народного хорового руху на Коломийщині припадає на кінець XIX – початок XX ст. і пов'язане з формуванням художньо-організаційних засад сценічно-виконавської діяльності, утворенням художньо-структурних типів народних хорових колективів (народний хор, вокальний ансамбль, фольклорний гурт) становленням принципів обробки та сценічної інтерпретації фольклорних джерел і формуванням на цій основі репертуару й виконавської стилістики.

На становлення і розвиток професійного народного хорового виконавства мали вплив суспільно-політичні й соціокультурні чинники. Позитивну роль відіграли державне сприяння розвитку народної хорової справи і створення її інституціональної сфери. Водночас, підпорядкування мистецтва державній політиці й ідеологічним догмам зумовило поширення відповідної тематики, численних стилізацій, художньо невибагливих зразків фольклоризму. Незважаючи на ці

⁴⁰ Дописи. Коломия. *Діло*, Львів, 1939. Ч. 4. С. 14.

недоліки, ранні народні хорові колективи демонстрували певний рівень виконавської майстерності, прагнення до стильової своєрідності на основі відтворення етнорегіональних пісенно-виконавських традицій, збагачення виконавської палітри засобами театральної гри, народної хореографії, художньо-поетичного мистецтва, а також поглиблення національного, локального колориту шляхом використання етнічних костюмів і музичного інструментарію.

Доба – кінець XIX – XX століття є важливим етапом, на якому відбувається перехід від гуртового співу до аматорського народного хорового виконавства і сценічної практики, а далі – до професійного народного хорового виконавства, позначеного національною своєрідністю, багатоманітністю форм, художньо-структурних типів, виконавських стилів, різноманітністю тематичної, жанрово-стильової палітри репертуару, розвитком пісенно-виконавських традицій, створенням художньо значущих виконавських інтерпретацій, виконавським професіоналізмом. У процесі професіоналізації народного хорового виконавства відбувалося формування теоретичних засад етномистецтвознавства і хорової освіти як фундаменту для створення національної хорової школи. Все це дало вагомі підстави стверджувати про генераційні можливості народного хорового мистецтва і його важливу роль у розвитку української музичної культури.

АНОТАЦІЯ

Музична, зокрема хорова культура Коломийщини кінця XIX – першої третини XX століття, містить у своїй історії багато нез'ясованого, невитлумаченого, штучно вилученого з наукового обігу. Дослідники, які зверталися до вивчення тогочасного музичного життя, змушені були дотримуватися цілої низки офіційних ідеологічних догм і нормативів. Тому, внаслідок цього, сформувалося дещо викривлене уявлення про етнорегіональні культуротворчі процеси початку століття, які сьогодні вимагають відтворення істинної та повної картини функціонування й розвитку хорової культури Коломийщини.

Загальна проблематика дослідження актуалізується нинішньою етнокультурною ситуацією, яка стимулює зростання інтересу до витоків традиційної культури. Тому, проблема, що поставлена в центрі дослідження, визначена спробою розглянути культуротворчий процес хорової культури Коломийщини кінця XIX – першої третини XX століття, а саме, процесу організації та розвитку хорового руху й концертного виконавства (аматорського та професійного).

Результати дослідження розкривають широку перспективу для подальших наукових досліджень з історії української музичної культури краю, так і практичному засвоєнню художнього досвіду

Прикарпаття, зокрема Коломийщини зазначеного періоду в розвитку хорового мистецтва України загалом. Матеріали дослідження мають вагоме значення для створення панорамного бачення розвитку етнорегіональної культури. Такий напрямок є необхідною умовою духовного відродження українського народу, зростання його національної самосвідомості тощо.

Результати дослідження можуть бути використані при розробці курсів лекцій, спецкурсів з історії української музики, культурології та хорознавства у вищих та середніх навчальних закладах, а також у культурно-просвітницькій роботі, зокрема для працівників засобів масової інформації і, як методичне знаряддя для збирачів-аматорів.

Ключові слова: хорова культура, культурно-просвітницькі товариства, музична освіта, культурно-мистецькі тенденції, етнорегіональний культуротворчий процес.

SUMMARY

Peculiarities of the Kolomyia region choral culture development of the end of the XIX – the first third of the XX century

The musical, in particular the choral culture of Kolomyia region of the end of the XIX – the first third of the XX century contains in its history a lot of unrelated, unexplained things, artificially removed from scientific circulation. Researchers who turned to the study of contemporary musical life were forced to adhere to a number of official ideological dogmas and norms. Therefore, as a result, a somewhat distorted idea of ethno-regional cultural processes of the beginning of the century was formed, which today requires the reproduction of a true and complete picture of the functioning and development of Kolomyia choral culture.

The general issues of the study are actualized by the current ethnocultural situation, which stimulates the growth of interest in the origins of traditional culture. Therefore, the problem posed at the center of the study is determined by an attempt to consider the cultural process of choral culture of Kolomyia in the late nineteenth – first third of the twentieth century, namely, the process of organization and development of choral movement and concert performance (amateur and professional).

The results of the research open a wide perspective for further scientific research on the history of Ukrainian musical culture of the region, and practical mastering of the artistic experience of Prykarpattia, in particular Kolomyia region of this period in the development of choral art of Ukraine in general. The research materials are important for creating a panoramic vision of the development of ethno-regional culture. Such a direction is a necessary condition for the spiritual revival of the Ukrainian people, the growth of its national self-consciousness, and so on.

The results of the research can be used in the development of lecture courses, special courses on the history of Ukrainian music, culturology and choral studies in higher and secondary education, as well as in cultural and educational work, in particular for media workers and as a methodological tool for amateur collectors.

Key words: choral culture, cultural and educational societies, music education, cultural and artistic tendencies, ethnoregional cultural process.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арсенич П. Засновник «Січі» на Покутті. *Дзвін*. Львів: Каменяр, 1992. № 3–4. С. 139–141.
2. Боберський І. Забави і гри рухові. Львів, 1905. 29 с.
3. Галичанин. Львів, 1897. Ч. 117. С. 3.
4. Грушевський М. Люстрована історія України. Київ–Львів, 1913. 551 с.
5. Діло. Львів, 1895. Ч. 280. С. 8.
6. Дописи «Діла». З Коломиї. *Діло*. Львів, 1889. Ч. 164. С. 2.
7. Дописи. Коломия. *Діло*. Львів, 1939. Ч. 4. С. 14.
8. Залеський О. Вечір української пісні в Коломиї. *Діло*. Львів, 1930. Ч. 38. С. 5.
9. Звіт дирекції ц. к. її гімназії в Коломиї, за рік шкільний 1900/01. З друкарні Мих. Білоуса. *Літопись гімназії*. Коломия, 1901. гл. X. 16 с.
10. Історія міст і сіл УРСР. Івано-Франківська область. Київ, 1971. 639 с.
11. Коломийський Боян. *Альманах музичний*. Львів, 1904. С. 118–120.
12. Коломия й Коломийщина: зб. споминів і статей про недавнє минуле. Філадельфія, 1988. 959 с.
13. Коломия. 22 січня в Коломиї. *Діло*. Львів, 1937. Ч. 30. С. 9.
14. Людкевич С. Організація музичного виховання. *Шляхи виховання й навчання*. Львів, 1938. Кн. 4, жовтень-листопад-грудень. С. 225–226.
15. Малащук Р. З книги мого життя. Торонто : Гомін України, 1987. 114 с.
16. Над Прутом у лузі... / за ред. З. Книша. Торонто : Вид. Комітету покутян «Срібна сурма», 1962. 431 с.
17. Новинки. *Діло*. Львів, 1910. Ч. 118. С. 6–7.
18. Новинки. *Діло*. Львів, 1911. Ч. 53, С. 6.
19. Новинки. З Коломиї пишуть. *Діло*. Львів, 1895. Ч. 280. С. 3.
20. Селянські хори. *Альманах музичний*. Львів, 1904. С. 135–158.
21. Сірополко С. Естетичне виховання. *Народня Провіта*. Львів, 1924. Ч. 8. С. 119–120.

22. Статут тов. гімнастичного і сторожи огневої «СІЧ». Коломия: Накл. Т-ва «Народних спілок», 1902. 10 с.; 1908. 11 с.; 1909. 31 с.
23. Тисовський О. Пласт. Львів, 1913. 45 с.
24. Шах С. Перегляд діяльності Т-ва «Просвіта» у Львові від 1868 р. *В полоні...: Літературно-научно-суспільний збірник на 1923 рік* / зредагував С. Шах. Львів, 1922. Ч. 13. С. 109–136.
25. Ясінчук Л. 50 літ Рідної Школи. Львів, 1931. 267 с.

Information about the author:

Dudyk R. V.,

Candidate of Study of Art, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Methodology of Music
Education and Conducting Methods
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
57, Shevchenko str., Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine